

# Wipszycka, Ewa

---

## "Apokryfy Nowego Testamentu", pod red. ks. M. Starowieyskiego, Lublin 1980 : [recenzja]

---

Przegląd Historyczny 72/1, 165-167

---

1981

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

*Pomoszczni istoriczeski disciplini.* Błgarska Akademia na Naukite. Edinen centr po Istorija, Sektor „Pomoszczni istoriczeski disciplini”, red. Kenczo Georgiew i inni, Izdatelstvo „Nauka i Izkustwo”, t. 1, Sofija 1979, s. 393, ilustr., str. rosyjskie i niemieckie; t. 2, Sofija 1980, s. 295, str. rosyjskie i niemieckie.

Bułgarskie wydawnictwo poświęcone w całości naukom pomocniczym historii narusza tradycyjne pojmowanie tych nauk. Oba opublikowane tomy otwiera dział rozpraw teoretycznych, w których znalazły odbicie najważniejsze współczesne problemy metodologiczne szeroko pojmowanego źródłoznawstwa (zwłaszcza artykuły K. Georgiewa): historia i jej źródła, typologia źródeł historycznych, historia i socjologia — teoretyczne i źródłoznawcze aspekty integracji, krytyka źródłowa. W dziale rozpraw szczegółowych w tomie 1 reprezentowane są już poszczególne dyscypliny: kodykologia, paleografia, geografia historyczna, sfragistyka, gliptyka oraz problemy informacji naukowej (systemy klasyfikacji i thesaurus w naukach historycznych) i dydaktyki nauk pomocniczych historii. Ogłoszone tu artykuły dotyczą wyłącznie tematyki bułgarskiej. Tom 2 wydawnictwa wychodzi poza tę tematykę dzięki współpracy autorów ze Związku Radzieckiego i NRD, którzy dają przegląd nowszych prac badawczych z zakresu źródłoznawstwa w swoich krajach. Rozprawy szczegółowe tomu 2 poświęcone są znowu Bułgarii, m.in. opisowi podróży po krajach w XVI w. (tu wartość dziennika podróży jako źródła historycznego), pojawieniu się papieru w XIII—XIV w., tureckiemu rejestrowi wsi bułgarskich z połowy XIX w., a z problemów ogólnych — roli języka, tradycji ustnej i relacji mówionej w poznaniu historycznym. Dział miscellaneów zawiera w obu tomach przyczynki z zakresu filigranologii i kryptografii. Tom 1 przynosi ponadto wywiad z wiceprezesem BAN akademikiem A. Kosewem oraz kronikę wydarzeń naukowych. Tom 2 zamykają materiały poświęcone działalności naukowej wybitnego bułgarskiego uczonego, specjalisty historii najnowszej Nikoły Michowa (1877—1962), wywiad z dyrektorem Instytutu Historii BAN akademikiem Ch. Christowem oraz recenzja pracy K.-G. Fabera „Theorie der Geschichtswissenschaft” (München 1974).

Oprawa edytorska tomów jest wprawdzie nie całkiem doskonała (liczne błędy w wyrazach, tytułach i nazwach w językach obcych), lecz nie przeszkadza to uznać, że historycy bułgarscy otrzymali cenne wydawnictwo ciągle poświęcone problemom źródłoznawstwa historycznego, ważny instrument usprawnienia warsztatu badawczego.

S.K.K.

*Apokryfy Nowego Testamentu*, pod red. ks. M. Starowieyskiego, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1980, s. 756.

Pragnęłabym zrekomentować historykom książkę, która z łatwością może umknąć ich uwadze, gdyż wydawnictwo T.N. KUL, podobnie jak inne wydawnictwa kościelne nie wchodzi do normalnego obrotu księgarskiego, a trzytysięczny nakład wchłonięty zostanie bez reszty przez liczne biblioteki kościelne (w tym często na poziomie parafialnym, gdzie nikt ich czytać nie będzie, ale to inna

sprawa). Po upływie roku pozycja taka staje się równie niedostępna jak dzieła sprowadzane za dewizy.

Jest to tłumaczenie tekstów apokryficznych Nowego Testamentu, a ściślej tekstów apokryficznych Ewangelii. Następne tomy mają zawierać apokryfy Dziejów Apostolskich, Listów i Apokalips. Redaktorem wydawnictwa jest znany badacz literatury patrystycznej ksiądz Marek Starowieyski. Z masy utworów apokryficznych wybrał on te, jak twierdzi: „które są ważne dla nauk biblijnych, teologii w szerokim rozumieniu, ze szczególnym uwzględnieniem dogmatu, oraz te, które miały reperkusje w historii kultury europejskiej, zwłaszcza w dziedzinie literatury i sztuk plastycznych”. Warto tu przytoczyć tytuły działów najlepiej zdające sprawę z treści tomu: historia kanonu Nowego Testamentu, ewangelie apokryficzne zachowane fragmentarycznie, ewangelie gnostyckie z Nag Hammadi (Tomasza i Filipa), apokryfy o narodzeniu i dzieciństwie, apokryfy o męce i zmartwychwstaniu (w tym ogromnie interesujący cykl Pitata), apokryfy asumpejonistyczne. Tłumaczenia z rozmaitych języków (jest nawet fragment ugiurski, przy którym teksty ormiańskie, koptyjskie i gruzińskie wydają się całkiem banalne) są dziełem piętnastoosobowego zespołu. Teksty zostały bardzo starannie opracowane. We wstępach czytelnik znajdzie zestawienie stanu badań nad okresem ich powstania, historię tekstu, często bardzo skomplikowaną, gdyż kolejni kopiści czuli się upoważnieni do wprowadzania zmian, stosunek danego utworu do Nowego Testamentu i innych apokryfów. Opracowanie tych króciutkich rozprawek wymagało wysokiego kunsztu filologicznego i wystawia jak najlepsze świadectwo ks. M. Starowieyskiemu, który wziął na siebie ciężar przygotowania tej części wydawnictwa.

Apokryfy pasjonują badaczy różnych dziedzin i epok. Zainteresowanie nimi w toku ostatnich dziesięcioleci wyraźnie wzrosło, gdyż pokazują one mentalności i środowiska nie zawsze dobrze reprezentowane w oficjalnej literaturze kościelnej. Dostarczają ciekawego materiału historykom judeo-chrześcijaństwa, grup heterodoksyjnych, ludowych wyobrażeń religijnych. Przyciągają zwłaszcza uwagę badaczy kultu maryjnego, pozwalając im cofnąć się w czasie w stosunku do tradycyjnych źródeł literackich czy oficjalnych wypowiedzi kościoła.

Anonsując to wydawnictwo w „Przeglądzie Historycznym” wypada jednak podkreślić nade wszystko znaczenie apokryfów dla studiów nad życiem religijnym Europy średniowiecznej i nowożytnej, która namiennie czytywała i przetwarzała ten typ utworów. Zwłaszcza w literaturze przeznaczanej dla mas (żywoty świętych, kazania) ich echa są dobrze wyczuwalne. Sztuka średniowieczna posługiwała się często motywami z nich zaczerpniętymi. Możliwość poznania tekstów podstawowych będzie dla badaczy wszystkich tych dziedzin sprawą pierwszej wagi. Były one dotychczas dla nich niedostępne: drukowane w seriach wydawniczych nieistniejących w polskich bibliotekach (we wstępie redaktor napisał kilka bardzo gorzkich słów na ten temat), niezrozumiałe z racji egzotycznych języków, nie do wykorzystania bez wstępnego opracowania, wymagającego odpowiednich literaturoznawczych i biblijnych kompetencji. Dodać tu wypada, że apokryfy należą do tej kategorii tekstów, których nie wolno czytać w dowolnym wydaniu. Wynika to ze szczególnego sposobu transmisji tekstu przez wieki, stwarzającego współczesnym badaczom specyficzne trudności, które nie każdy potrafi rozwiązać. Niefachowy wydawca może po prostu zmasakrować tekst.

Osobno wypada sygnalizować część bibliograficzną, zajmującą aż 103 strony. Zestawia ona poza pozycjami ogólnymi, badającymi zjawisko apokryfów na tle ewangelii kanonicznych, wydawnictwa i prace współczesne na temat poszczególnych utworów. Listy są drobiazgowo i mogą służyć za wzór innym publikacjom

tego typu. Wydawcy zdecydowali się opatrzyć książkę ilustracjami, umieszczając 79 reprodukcji zabytków od wczesnego średniowiecza do wieku XV, pokazujących znaczenie apokryfów dla sztuki chrześcijańskiej. Niestety jakość ich jest niska, wiele zdjęć po prostu nie da się odczytać. Szkoda to wielka, gdyż chciano nam pokazać zabytki niebanalne i interesujące.

W sumie jest to pozycja niezmiernie użyteczna, uzupełniająca warsztat badawczy specjalistów różnych dyscyplin: nie powinno jej zabraknąć w naszych bibliotekach.

E.W.

Janine i Dominique Sourdel, *Cywilizacja islamu*, tłum. Maria Skuratowicz i Wojciech Dembski, Państwowy Instytut Wydawniczy, „Rodowody Cywilizacji”, Warszawa 1980, s. 671.

Praca badaczy francuskich to obszerna synteza dziejów muzułmańskiego średniowiecza. Składa się z trzech części, z których pierwsza, obejmująca okres od VII do XIII wieku, stanowi studium politycznej historii imperium islamu od czasu jego narodzin, przez dobę świetności, aż do momentu upadku. Część druga skupia uwagę na religii, omawiając kolejno Objawienie i jego zgłębianie (VII—VIII wiek), kształtowanie się doktryn i rozwój ruchów religijnych (IX—XII wiek). Omówiono tu także prawo islamu, właściwą mu moralność oraz charakterystyczne dlań instytucje polityczne. Część trzecia dotyczy życia gospodarczego oraz środowiska społecznego imperium. Przynosi informacje o ukształtowaniu jego powierzchni i zasobach; omawia również pałac i środowisko dworskie, miasta i społeczność miejską, wreszcie — działalność artystyczną i literacką muzułmanów.

Kreśląc obraz orientalnej cywilizacji autorzy oparli się głównie na wielojęzycznej literaturze naukowej, zajmującej się różnorodnymi aspektami islamu, m.in. religijnym, społeczno-politycznym, prawnym i kulturalnym. Wykorzystali również szereg dzieł o charakterze ogólnym oraz główne wydawnictwa periodyczne. Nie omisskali przy tym wykorzystać dorobku archeologicznego. Książka posiada skrupulatnie opracowane wskazówki bibliograficzne, tablice chronologiczne, mapy i indeksy (osób, dynastii i plemion; nazw geograficznych; rzeczowy). Uzupełnia ją „Słownik osób, nazw geograficznych i terminów”, gromadzący szczegółowe informacje, dla których zabrakło miejsca w tomie. Pozbawiona jest natomiast przypisów źródłowych.

Podkreślić należy, iż otrzymaliśmy pracę ważną i ciekawą, zawierającą pierwszą w języku polskim całościową charakterystykę średniowiecznego islamu, a tym samym wypełniającą lukę istniejącą w dotychczasowej literaturze przedmiotu. Dodatkowymi jej walorami są: dobra konstrukcja, klarowny styl oraz piękna, starannie dobrana szata ilustracyjna.

L.M.

*Europäische Stadtgeschichte in Mittelalter und früher Neuzeit*, hrsg. von Werner Mägdefrau, Hermann Böhlau Nachfolger, Weimar 1979, s. 285.

Pod tym ogólnym tytułem wydano kilkanaście różnej objętości studiów, poświęconych rozmaitym aspektom historii miast w różnych częściach Europy (rozumianej zresztą bardzo szeroko, bowiem znajdujemy też artykuł n.t. średniowiecznego Tbilisi), w okresie od IX do XVII w.